

Ders 10

Өткөн чак (Geçmiş Zaman)

Айкын өткөн чак (Belirli geçmiş zaman)

(... -ДЫ) - (... -DI)

1. Olayın yakın zamanda gerçekleştiği ve konuşanın bizzat şahit olduğu ya da bilgisi dahilinde olduğu durumlar için kullanılır. Burada konuşan kendisinin bizzat katıldığı veya gözleriyle gördüğü eylem ve durumlar dışında, yaşadığı dönemde gerçekleşen herhangi durumdan da bahsedebilir. Bu tür cümlelerde ağırlıklı olarak yakın zaman zarfları kullanılır: *кечээ, бүгүн, жакында, жаңы, бир саат мурун, азыр* vb. Örneğin:

Мен кечээ Ысык-Көлдөн келдим.
Президент бүгүн келишимге кол койду.
Балдар жайкы экзаменден жакшы баа алышты.
Апам кечки тамакты даярдады.
Парламент жакында жаңы мыйзам кабыл алды.

2. Bazen eylemin gerçekleştiği zaman ile fazla ilgisi olmayan olay ve durumlar da bu zamanda anlatılır.

Кыз жокчулук эмне экенин билбей чоңойду. Жаныштын өз баласы болбогону үчүн артында калган мал-мүлкү элге таратылды. Альпинисттер бул тоого беш жолу чыгышты.

Айкын өткөн чак 2. tip (İyelik eki kökenli) şahıs eklerini alır:

1-şahıs:	-м	-к
2-şahıs:	-ң	-ңар
	-ңыз	-ңыздар
3-şahıs:	- -	-ыш(-ты)

Айкын өткөн чактын olumlu şekli, Kırgızcada fiile zaman eki ve 2.tip şahıs eklerinin eklenmesi ile yapılır.

Çekimi:	
Мен жедим.	Ben yedim.
Сен жедиң.	Sen yedin.
Сиз жедиңиз.	Siz yediniz.
Ал жеди.	O yedi.
Биз жедик.	Biz yedik.
Силер жедиңер.	Siz yediniz.
Сиздер жедиңиздер.	Sizler yediniz.
Алар жешти.	Onlar yediler.

Биз кечээ эртең менен аэропорттон атамы тосуп алдык.
Мугалим бул жолу бизге аябай көп тапшырма берди.
Быйыл жыл бою Анкарага жаан тынбай жаады.

Белгисиз өткөн чак

(Belirsiz geçmiş zaman)

(... -ГАН) (... - mİştI)

1. Konuşan geçmişte gerçekleşmiş olan herhangi bir olayı, durumu teyit etme gereksinimi duyduğunda. Burada zamanın belirtilmesi o kadar önemli değil. Belirsiz geçmiş zaman adı bu yüzden verilmiştir. Bazı Kırgız gramerlerinde *Жалпы өткөн чак* (Geniş geçmiş zaman) terimi ile de verilir¹. Anlam olarak Türkçedeki Geçmiş zamanın rivayetine denk gelir.

Ал кишини көргөнмүн, бирок азыр тааный албасам керек.

Биз ал театрда көп жолу барганбыз.

Апам бизге үйдөн чыкпагыла деген.

2. Olayın uzun zaman önce **geçtiğini** belirtmek için de kullanılır. Benzer durum Türkçede genelde -miş'li geçmiş zaman ile karşılanır.

Илгери Бишкек турган жерде бир чеп болгон.

Токтогул Сибирден келген соң өлгөнгө чейин Кетмен-Төбөдө жашаган.

Капыскы өткөн чак

(Öğrenilmiş geçmiş zaman)

(... -ЫПТЫР) - (... -mİş)

1. Çok eski zamanlarda gerçekleşen olaylar anlatıldığında. Genelde masallar bu zaman ile anlatılır.

Илгери-илгери бир абышка-кемпир жашаптыр.

Биздин ата-бабаларыбыз Энесайдан көчүп келиптир.

Апам жаш кезинде Москвага көргөзмөгө барыптыр.

2. Bir başkasından öğrenilen olaylar veya durumlar anlatıldığında.

Асан айылдан келиптир.

Алар да бул оюнду көрүшүптүр.

Динар бүгүн мектепке барбаптыр.

---

¹ *Azırkı adabiy kırgız tili*, s.437.

Көнүгүүлөр

1. Аşağıdaki fiiller ile Капыскы өткөн чакта cümleler kurunuz.

арыздан-	жул-	окшоштур-	туура-
атаандаш-	кайыр-	чакыр-	ыза кыл-
суран-	тире-	жийиркен-	шылдыңда-
антташ-	төлө-	жек көр-	күлдүр-

2. Cümlelere anlamlarına göre Капыскы өткөн чак'ta sorular yöneltiniz.

Балдардын ызы-чуусунан машнанын үнүн укпаптырмын.

.....?

Эртең менен туруп карасам, тизеден кар жааптыр.

.....?

Атам биз уктап жатканда келиптир, биз туйбаптырбыз.

.....?

Шофёр күбөлүгүн жоготуп, бир ай бою күбөлүксүз айдап жүрүптүр.

.....?

3. Cümlelerdeki boşlukları Белгисиз өткөн чак ekleri ile tamamlayınız.

Айша кел ..... биз дагы үйдөн чыга элек элек.

Ошол жылы жамгыр аябай көп жаа .....

Жыйналышка жаштардан эч ким кел .....

Тарыхый эстеликтердин уурдалганын биз газетадан ук.....

Киевдеги кинофестивалга быйыл Талант да бар..... имиш.

Силерди аэропорттон эч ким тосуп ал..... ?

Баарыбыз бул жаңылыкты көп жылдар бою күт.....

Силер былтыр эс алганы Арсланбапка бар..... ?

4. Farklı geçmiş zaman türlerini kullanarak soruları cevaplayınız.

Бүгүн сабакка бардыңбы?

.....

Кемел университетти каяктан окуган?

.....

Бала ата-энесин сагынган жокпу?

.....

Бишкек мурун бир аскерий чеп болгон дешет, туурабы?

.....

Kaynaklar

Abduldayev E., Azırkı kırıgız tili. Bışek, 1998.

Asanaliyev Ü., Lobnor tilinin grammatikalık kıskaça oğerki, Frunze,1964.

Bartold V.V., Kırgızı.- Soęineniya. M.,1963, T.2, ast I., s.509-510.

Baskakov N.A., Tyurkskiye yazıkı. Moskova ,1960.

Batmanov İ.A., Kratkoye vvedeniye v izuğeniye kirgizskogo yazıkı. Frunze, 1947.

Batmanov İ.A., Sovremenniy kirgizskiy yazık. Frunze,1963.

Baytur A., Kırgız tarihının leksiyaları. Bışek,1992.

Bięurin N.Y. Sobraniya soęineniy o narodah, obitavřih v Sredney Azii v drevniye vremena. T.I, M.-L.,1950.

Cumakunova,G. (2002).“Kırıgız Türkęesi”. Türkler Ansiklopedisi.Ankara:Yeni Türkiye Yay. Cilt 19, s.596-606.

Cumakunova, G. (2005). Türkęe-Kırıgızca Sözlük. Bışek: Manas Üniversitesi Yayınları.-1000s.

Cumakunova, G.(1999). Rahat Razak ile beraber, Baldar angemeleri. (Türkęeden Kırıgızcaya). Ankara: Diyanet İşl. Bařk.Yay. 1- 112s.

Cumakunova, G.(1999). Rahat Razak ile beraber, Baldar angemeleri. Ankara: Diyanet İřl. Bařk.Yay. 1- 112s.

Cumakunova, G.(2001). Engin Köseoęlu: Tonton Ene. Ankara: Diyanet İřl. Bařk.Yay. 1-88.

Cumakunova, G.(2003). Veli Aba. Ankara: Diyanet İřl.Bařk. Yay.1-136.

Cusupakmatov L.,Otnoęeniye kirgizskogo yazıkı k sibirskim tyurkskim yazıkam. Frunze,1983.

orotegin T.K., Moldokasimov K.S., Kırıgızdardın cana Kırıgızstandın tarıhı. Bışek,2000.

Direnkova N.P., Grammatika şorskogo yazıkı. Moskva,1979.

Grammatika hakasskogo yazıkı. Moskva, 1975.

Hu Zhen-Hua, Guy İmart, Fu-Yü Girgis : A tentative description of the Easternmost turkic language. Univ. Of Calif. at Santa Barbara.

İşhakov F.G., Palmbah A.A. Grammatika tuvinskogo yazıkı. Moskva,1961.

Karayev O., Vostoęniye avtorı o kırıgızah. Bışek,1994.

Kırıgız adabiy tilinin grammatikası. Frunze, 1980.

Malov S.E. Drevniye i novıye tyurkskiye yazıkı.-İzvestiya AN SSSR, T.XI, Vıp.2., Moskva,1952.

Malov S.E., Lobnorskiy yazık, Frunze,1956.

Malov S.E., Yazık celtih uygurov: Slovar, grammatika. Alma-Ata,1957.

Malov S.E., Yeniseyskaya pismennost tyurkov: Teksti i perevodı.M.-L., 1952.

Oruzbayeva B.O., Kirgizskiy yazık.- Yazıkı mira: Tyurkskiye yazıkı.- Bişkek,1997,s.286-289.

Tınıstanov K.,Kırız tili. T.I-II, İstanbul,1998.

Tenişev E.R., Drevniy kirgizskiy yazık, Bişkek,1997.

Tenişev E.R., O dialektah uygurskogo yazıkı Sinszyana.- Tyurkologičeskiye issledovaniya. M.-L.,1963.

Tenişev E.R., O yazıkı kırızov uyezda Fuüy (KNR).- Voprosı yazıkoznaniya,1966, No 7, s.88-95.

Tenişev E.R., Stroy sarı-uygurskogo yazıkı. M.,1976.

Tekin T., Türk Dil ve Diyalektlerinin Yeni Bir Tasnifi.- Erdem Dergisi.C.5,sayı 13,1990. S.141-168.

Yunusaliyev B.M.,Kırız dialektologiyası, Frunze,1971.

Yunusaliyev B.M., Problema formirovaniya obşenarodnogo kirgizskogo yazıkı.- Voprosı yazıkoznaniya,1955, N 2, s.30-41.